

Płaza, Joanna

"Ustrój szkoły średniej w Galicji i próby jego modernizacji w latach 1848-1884",
Stefan I. Możdżeń, Wrocław 1974 :
[recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 19, 265-267

1976

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

łę powszechną drugiego i trzeciego stopnia.

Trzeba jednak raz jeszcze zaznaczyć, że drobne błędy rzeczowe i niekonsekwencje w ocenach trafiają się w omawianej pracy tylko wyjątkowo. Wywód Autora jest bowiem na ogół logiczny i klarowny, jego stanowisko w kontrowersyjnych kwestiach jasno sprecyzowane i uzasadnione, sądy bystre i przemyślane. Dobór informacji, sposób ich prze-

kazania i interpretacja przyciągają uwagę i wzbudzają zaufanie czytelnika.

Sądzę, że walory książki J. Jakubowskiego przysporzą jej niemało czytelników, tym bardziej że stosunkowo wysoki nakład (3 tys. egz.) umożliwi dotarcie publikacji do dość szerokich kręgów odbiorców.

Warszawa 18 lipca 1975

Stanisław Mauersberg

Stefan I. Możdżeń, *USTRÓJ SZKOŁY ŚREDNIEJ W GALICJI I PRÓBY JEGO MODERNIZACJI W LATACH 1848—1884*. Wrocław 1974, Acta Universitatis Wratislaviensis No 230.

W serii „Prace Pedagogiczne Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego” ukazała się niedawno w skromnej, jak na wydawnictwo tego typu przystało, a jednocześnie bardzo gustownej, szacie graficznej książka Stefana I. Możdżenia, zatytułowana *Ustrój szkoły średniej w Galicji i próby jego modernizacji w latach 1848—1884*.

W drugiej połowie XIX w. w całej Europie, a także w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej najczęściej i najżywiej poruszonym problemem wokół szkolnictwa średniego była sprawa jego charakteru. Dyskutowano, czy wykształcenie średnie ma być w dalszym ciągu klasyczne, czy wręcz odwrotnie — należałoby uczyć młodzież realiów, aby przygotować ją przede wszystkim do zadań w dziedzinie gospodarczej w imperialistycznym świecie. Zwolennicy tego ostatniego rozwiązania znaleźli mocnego ideologa w osobie Herberta Spencera, który swoją teorią wyszedł naprzeciw praktycznym potrzebom klasy burżuazji. Ciekawe jest zatem, na czym polegać miała modernizacja w tym okresie szkoły średniej w Galicji, kraju o zapóźnionym rozwoju gospodarczym, w którym dominującą rolę odgrywały arystokracja i szlachta.

Już we „Wstępie” autor omawianej pracy precyzyjnie określa jej zakres tematyczny i uzasadnia podział chronologiczny. Zadaniem, jakie sobie wyznaczył,

było mianowicie ukazanie walki postępowych przedstawicieli społeczeństwa galicyjskiego o zmianę struktury organizacyjno-programowej średniej szkoły galicyjskiej w kierunku jej unarodowienia i unowocześnienia. Te dwa pojęcia wyznaczające cel walki były, co wynika z treści pracy, ściśle ze sobą powiązane. Unowocześnienie szkoły, według poglądów autorów omawianych w książce projektów, winno iść w parze z interesem narodowym i określać się przez zwrot ku sprawom narodowym.

Autor, zgodnie z wymaganiami chronologii, przedstawił kolejne etapy próby zmiany sytuacji w średnim szkolnictwie galicyjskim. Rozpoczął słusznie od narysowania obrazu szkolnictwa średniego w Galicji od 1772 r., a więc od momentu, gdy ziemie te dostały się pod panowanie austriackie i szkolnictwo polskie włączone zostało w ogólny nurt austriackiej polityki szkolnej, pokazując dalej przeobrażenie szkoły średniej związane z wydarzeniami w czasie Wiosny Ludów i po jej upadku, aż po ustabilizowanie się ustroju szkoły średniej w 1867 r. W ostatnim rozdziale zapoznaje czytelnika ze zmianami organizacyjno-programowymi szkoły średniej lat 1867—1884, zaszły mi na skutek zarówno zarządzeń Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświaty, jak i działalności Rady Szkolnej Krajowej, które w istocie rzeczy niewiele zmieniły i sam Autor w podsumowaniu

stwierdził, iż szkoła pozostała nadal in-sytuacją służącą interesom konserwatywnym.

Najciekawszą i stanowiącą główny trzon pracy jest jej partia środkowa, poświęcona walce o szkołę średnią w Galicji w latach 1860—1884, czyli w okresie autonomii. Już na pierwszej sesji własnego Sejmu w 1861 r. posłowie podnieśli sprawę wprowadzenia języka krajowego do szkół i administracji. W następnych latach na Sejmie dyskutowano wady systemu szkolnego w Galicji, takie jak jednostronność czyli przygotowanie do studiów uniwersyteckich przy braku szkół realnych, nieodpowiednie programy i podręczniki. W dalszym ciągu pracy można zaznajomić się z dyskusją na temat szkoły średniej, jaka toczyła się w publicystyce galicyjskiej, ukazującą racje polskich zwolenników wykształcenia realnego i klasycznego. Ci pierwsi chcieli, aby treści programowe odpowiadały aktualnym potrzebom kraju, ich przeciwnicy uważali, że sprawie wychowania narodowego najlepiej służy poznanie jego kultury i historii. Po kilkuletnim okresie dyskusji posunąć rzecz reformy naprzód miały wyjazdy służbowe pedagogów galicyjskich do obcych krajów (Anglii, Niemiec) celem zapoznania się z tamtejszą sytuacją i opracowania wniosków dla reform w Galicji. Jako szczególnie ciekawe przytoczono sprawozdania z podróży naukowej dyrektora gimnazjum Z. Samolewicza i profesora szkoły realnej K. Benoniego, którzy w 1870 r. zwiedzali szkoły w Niemczech. W tym miejscu warto może zwrócić uwagę na wnioski Benoniego. Ich autor, reprezentujący „stronnictwo szkół realnych”, stwierdził, iż nie można zrywać związków młodzieży z przeszłością i stąd wypływa konieczność szerszego uwzględnienia historii w programach szkolnych. Zadania szkoły realnej, z naukami matematyczno-przyrodniczymi na czele, określił jako dawanie wykształcenia ogólnego i podstaw wykształcenia technicznego, zdecydowanie odchodząc od wąskiego praktycyzmu. O tym, iż nasi zwolennicy kształcenia realnego dostrzegali jednocześnie

wartość nauk humanistycznych, świadczy projekt reformy szkół realnych z 1869 r., będący tworem Komisji powołanej przez Radę Szkolną Krajową, a przede wszystkim wnioski zgłaszane przez członków Komisji w toku jej pracy.

O szerokim rozumieniu przez pedagogów galicyjskich pojęcia „unarodowienie szkół” może świadczyć pogląd K. Wittego — autora projektu reformy gimnazjów z 1871 r., którego zdaniem Polacy sami powinni zastanowić się nad ulepszeniem swych szkół, a nie polemizować z reformatorami szkół austriackich, ponieważ wychowanie młodzieży zależy od położenia geograficznego, zdolności, temperamentu, stosunków politycznych, tradycji narodu. Sprawy unarodowienia szkół nie ogranicza się zatem, jak niektórzy tego chcieli, do wprowadzenia do nich języka narodowego, ale stanowi o niej własny narodowy system szkolny, opracowany zgodnie z potrzebami narodu. Podobnie problem ten ujmowała Komisja Akademii Umiejętności, wezwanej w 1880 r. przez Sejm Krajowy do udziału w opracowaniu reformy szkół. Oceniała ona krytycznie faktyczne osiągnięcia Rady Szkolnej Krajowej, która zdołała tylko wprowadzić język polski do szkół, pozostawiając dotychczasowe treści i formy organizacyjne szkół austriackich. Szkoły takie nie zażyły u współczesnych na miano szkół narodowych i nazwano je „przetłumaczonymi gimnazjami niemieckimi”. Wspomniana wyżej Komisja Umiejętności, celnie krytykując zastaną rzeczywistość i wygłaszając trafne postulaty, wykazała sama brak konsekwencji w ich przeprowadzeniu w swoim projekcie reformy, co z kolei wychwycili jego krytycy. Omawiając szeroko problem unarodowienia szkół, Komisja Akademii Umiejętności wiązała go również z rodzimymi tradycjami szkolnymi, do których ówczesni znawcy polskiej myśli pedagogicznej zaliczali stosowanie w nauczaniu metody indukcyjnej, którą to projekt Komisji pomijał na korzyść metody pamięciowej.

Liczne projekty modernizacji szkolnictwa średniego, a więc wprowadzenia

wiedzy realnej do programów, unarodowienia szkół, a nawet ich ujednoczenia, nie zostały zrealizowane. Nie wykorzystano szansy, jaką dawała autonomia. Autor wini za to obóz rządzącej w Galicji konserwatywnej szlachty, jej lojalistyczną politykę wobec Wiednia i brak zainteresowania rozwojem gospodarczym kraju.

Książka *Możdżenia* stanowi cenną pozycję z dziedziny historii szkolnictwa zarówno z uwagi na wnikliwy i trafny w ocenach sposób przedstawienia zagadnienia, jak i na sam wybór tematu dotychczas nie reprezentowanego w literaturze naukowej, co siłą rzeczy zmusiło Autora do oparcia się na różnorodnym materiale źródłowym.

Joanna Płaza